

Vanhuustutkija pohtii koronaa ja vähän muutakin

Jylhä Marja. Vanhuustutkijan koronavuosi – Myöbäiskeski-ikä ja pitkäikäisyyden vallankumous. Tampere, Vastapaino 2021, 239 s.

Vanhuustutkijan koronavuosi alkaa maaliskuussa 2020 ja päättyy huhtikuussa 2021 eli se kestää vähän yli kalenterivuoden. Marja Jylhän kirja on päiväkirjamuotoinen. Tämä mahdollistaa sen, että tapahtumat tulevat esille sellaisina, miltä ne sillä hetkellä tuntuvat. Näin tekstistä tulee elävää ja ajankohtaista. Koska tieto koronasta kuitenkin lisääntyy jatkuvasti, on joitakin kohtia tarkennettu myöhemmin.

Kirja ei ole tieteellinen julkaisu, vaikka tutkija on ehkä saanut vuoden tietokirjailijapalkinnon juuri tämän kirjan perusteella. Kirja ei ole myöskään pamfletti. Itse asiassa sitä on vaikea sijoittaa oikeastaan mihinkään kategoriaan, koska kirjassa on aineksia niin monesta ”genrestä”. Kirja alkaa kuin romaani, kun tutkija palaa Yhdysvalloista Suomeen keskelle riehuvaan koronapandemiaa.

Ensimmäisessä luvussa eletään maaliskuuta 2020. Tutkija kuvailee aluksi monipuolisesti kulttuurikokemuksia Washingtonista ja New Yorkista. Niitä ovat muun muassa vierailut museoissa, taidenäyttelyissä ja kirjakaupoissa. Sitten yhtäkkiä kaikki muuttuu. Yliopisto menee kiinni ja siirrytään etäopetukseen. Tutkija Jylhä, kuten kaikki muutkin ulkomailta palanneet, joutuu kahden viikon kotikaranteeniin. Opetus muuttuu pääosin etäopetukseksi. Kahdessa päivässä Tampereen yliopiston kaikki toiminta, opetus, kokoukset, tentit ja erilaiset tapaamiset siirretään tapahtumaan tietokoneiden välityksellä. Tähän vanhuustutkijankin on sopeuduttava. Ja suureksi hämmästykseksi itselleen, se myös onnistuu.

Koronarajoitukset panevat miettimään vanhuuden rajoja. Maaliskuussa 2020 valtioneuvosto toteaa, että maassa valitsee poikkeustila ja Suomi suljetaan. Erityisesti tämä koskee 70 vuotta täyttäneitä, koska tauti on erityisen vaarallinen ikääntyneille. Tässäkö iässä vanhuus alkaa? Suomessa 70 vuotta täyttäneitä on lähes miljoona: yli puoli miljoonaa naista ja noin 400 000 miestä. Iän vaihteluväli tässä ryhmässä on 40 vuotta. Harvassa säädöksessä kohdellaan näin heterogeenistä ryhmää yhtenä kokonaisuutena. Rajoitusten asettaminen paljastaa ikärajojen ongelmallisuuden ja nostaa esiin keskustelun biologisen vanhenemisen lainalaisuuksista.

Väestön vanhenemisen taustalla on ilmiö, jota tutkijat nimittävät demografiseksi transitioksi. Siinä väestömäärän muutos jaetaan viiteen vaiheeseen, joista ensimmäisessä (Suomessa noin 100 vuotta sitten) syntyvyys ja kuolleisuus ovat suuria, jolloin väestön määrä pysyy samana. Toisesta vaiheesta neljälteen kuolleisuus alkaa pienentyä eri väestöryhmissä ja syntyvyyden pysyessä korkeana väestömäärä kasvaa. Viidennessä vaiheessa, jossa Suomi on tällä hetkellä, syntyvyys laskee niin alas, ettei se enää korvaa kuolleisuutta. Väestö alkaa vähetä.

Ensimmäinen luku päättyy pohdintaan vanhenemisestä ja yksinäisyydestä. Koronasta ja sen aiheuttamista rajoituksista johtuen keskiöön nousee kysymys biologisesta vanhene- mista. Yksinäisyyttä Jylhä pohtii välillä hyvin- kin henkilökohtaisesta näkökulmasta, mutta ottaa myös tiukasti kantaa yleisemmällä, yhteiskunnallisella tasolla. Päiväkirjamainen esitystapa antaa tähän oivan mahdollisuuden.

Huhtikuussa 2020 alkaa tulla tietoja koronakuolemista hoitokodeissa. Niiden asuk-

kaat ovat eristyksissä, mutta silti ei tartuntojen leviämistä voida estää. Toisaalta eristämistoimenpiteet aiheuttavat monia ongelmia. Yksinäisyys lisääntyy. Asukkaiden mieliala laskee. Heidän on usein vaikea ymmärtää, miksi he eivät saa tavata ystäviään ja omaisiaan. Näyttää siltä, että eristämisessä on paljolti kysymys siitä, että nuoremmat ovat päättäneet vanhojen puolesta heidän eristämisestään kysymättä lainkaan vanhojen ihmisten omaa mielipidettä asiasta.

Toukokuussa tutkija Marja Jylhä astuu julkisuuteen A-studion lähetyksessä, jossa keskustellaan koronasta. Kun tutkija osallistuu ajankohtaiseen poliittiseen keskusteluun, ollaan karrikkoisilla, mutta kiehtovilla vesillä. Kyseisessä lähetyksessä, johon osallistuu myös pääministeri, tutkija (Marja Jylhä) toteaa: ”Jos 65 vuotta naimisissa ollut pariskunta ei nyt elämässä viimeisinä aikoina saa hoitokotien vierailurajoitusten takia lainkaan tavata toisiaan, ei hallitus ehkä ole miettinyt kaikkia asioita loppuun saakka.” Tutkija miettii, tuliko sanottua liian kärjekkäästi. Pääministeri Sanna Marin, joka on seurannut keskustelun loppuosaa lämpiössä, vaihtaa muutaman sanan Marja Jylhän kanssa vaikeasta koronatilanteesta ja toteaa, että kyllä me olemme tuota ajatelleet.

Suomi hiljenee kesäkuukausina. Niinpä tutkijan päiväkirjassakin on merkintöjä näiltä kuukautilta vähemmän. Kesäkuussa Marja Jylhää pyydetään valtioneuvoston teettämän väestöpoliittisen selvityksen tiedepaneelin puheenjohtajaksi. Mitähän tämä tarkoittaa? Tutkija suostuu tehtävään, vaikka häntä jonkin verran hirvittää. Joutuuko tässä keskelle politiikkaa? Kuunteleeko selvityksen tekijä tiedepaneelia? Kuinka yhteistyö sujuu? Tiedepaneelin työ osoittautuu mielenkiintoiseksi, ja eri alojen asiantuntijoiden näkemykset täydentävät toisiaan. Tiedepaneelin Teams-kokouksissa keskustellaan muun muassa syntyvyyden laskun syistä, huoltosuhteesta, työelämän nykyongelmista, mielenterveydestä, terveyden sosiaalisista eroista ja väestön ikääntymisen aiheuttamista talousvaikutuksista, joten selvityshenki-

lön tehtävä raportin kirjoittamisessa on vähintäänkin haastava.

Heinäkuu sujuu sitten lomailun merkeissä, ja luku onkin otsikoitu ”Rannalla, metsässä, lukemassa”. Tosin seurakunnan Silta-lehteen pitää lomalla kirjoittaa kolumni. Elokuussa tutkija ja pohtii dementiaa sekä yleisenä ja yhteiskunnallisena kysymyksenä että omakohtaisena kokemuksena. Dementia on sekä yksilön että yhteiskunnan ongelma. Yksilötasolla dementian hoitamisessa tarvitaan turvaa, ihmisen erityisyyden huomioon ottamista ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamista. Dementia aiheuttaa runsaasti hoivan ja hoidon tarvetta. Kun vanhusten palveluista säästetään, silloin säästetään dementiapotilaiden hoidosta. Omalla kohdallaan vanhuustutkija miettii, että jos sattuisi saamaan dementiadiagnoosin, niin toivoisi pääsevänsä hyvään palvelukotiin, saisi pitää omassa huoneessaan tutun nojatuolin ja rakkaimmat kirjansa.

Syyskuussa tutkija Jylhä pohtii jälleen ikärajoja. Tällä kertaa nimenomaan ikäsyrynnän (*ageism*) näkökulmasta. Viranomaisten päätöksen mukaan korona jakoi suomalaiset iän perusteella kahteen ryhmään, 70 vuotta täyttäneisiin ja muihin ”tavallisiin” ihmisiin. Edellinen ryhmä joutui ankarien rajoitusten kohteeksi, ja muidenkin piti muuttaa toimintojaan heidän suojelemisekseen. Äskettäin julkaistu laaja kirjallisuuskatsaus osoittaa, että ikäsyrynnällä on suoria vahingollisia vaikutuksia terveyteen ja välillisiä vaikutuksia muun muassa terveystalouksissa tapahtuvan syrynnän kautta. Toinen ikäsyryntään liittyvä asia, joka ärsyttää tutkijaa, on 70-vuotiaiden ja sitä vanhempien jättäminen usein mielipidekyselyiden ulkopuolelle. Näyttää siltä, että vanhojen ihmisten näkemykset eivät kiinnosta päättäjiä. Vai onko niin, että kyselijät ajattelevat, ettei yli 70-vuotiailla voi olla järkeviä mielipiteitä tai etteivät he ainkaan kykene niistä kertomaan?

Syksyllä 2020 vanhuustutkija saa palkintoja. Ensin Tampereen yliopisto antaa hänelle palkinnon ansiokkaasta yhteiskunnallisesta vuoro-vaikutuksesta, erityisesti vanhusväestön ase-

man ja oikeuksien puolustamisesta rohkeilla kannanotoilla ja kansantajuisella viestinnällä. Sitten Eläkeliitto palkitsee tutkijan Ihmisarvo edellä -tunnustuspalkinnolla. Etenkin viimeiseksi mainittu palkinto ilahduttaa tutkijaa. Hän sanoo olevansa oikeasti imarreltu, kiitollinen, iloinen ja liikuttunut. Tutkimusmaailmassa kiitokset ovat harvassa. Tutkimuksen arkeen sisältyy lähinnä kritiikkiä, riittämättömyyden tunnetta ja loputtomia vaatimuksia. Usein kollegoiden välillä on verinen taistelu harvoista tarjolla olevista työtehtävistä. Keskeinen osa tutkijan työtä on julkaista tutkimustuloksiaan tieteellisissä lehdissä, joissa ne ensin joutuvat ankaran, tosin yleensä asiallisen ja hyödyllisen, kritiikin kohteeksi. Näin ollen ei ole ihme, jos kiitokset ja palkinnot tuntuvat mukavilta silloin, kun niitä joskus saa.

Marraskuussa 2020 vanhuustutkija pohtii pitkään (noin 25 sivua) ikäihmisten palveluja eri näkökulmista. Pontimen tähän antavat kaksi STM:n asiakirjaa, joita Marja Jylhää pyydetään arvioimaan. Nämä asiakirjat ovat *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023* ja toinen *Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030*. Tutkija suhtautuu asiakirjoihin varsin kriittisesti, joskin hän näkee niissä hyviäkin puolia. Jylhä muistuttaa, että aikaisemminkin on laatusuosituksia tehty, komiteat ja työryhmät ovat istuneet, raportteja on laadittu ja niihin kirjattu sivukaupalla hyviä ehdotuksia. Harvat ehdotuksista ovat kuitenkin päätyneet poliittisen päätöksenteon asteelle. Päinvastoin vanhojen ihmisten palvelut ovat yleensä olleet julkisen vallan ensimmäinen säästökohde.

Joulukuussa eläkepolitiikassa tapahtuu. Hallitus päättää poistaa niin sanotun eläkeputken. Eläkeputkihan tarkoittaa sitä, että työttömällä työntekijällä on oikeus saada ansiosidonnaista päivärahaa siihen asti, kunnes pääsee iän perusteella eläkkeelle. Eläkeikä ja siihen liittyvä eläkeputki on kiinnostava ja tunteita herättävä asia. Hallituksessa Vasemmistoliitto vastusti eläkeputken poistamista, mutta jäi esityksensä

kanssa yksin. SAK:n näkemyksen mukaan eläkeputken poistaminen lisää eläkeläisköyhyyttä. Ikääntymistutkijan mielestä eläkeiän nousu, johon eläkeputken poistaminen liittyy, on sekä ikäihmisten itsensä että ikääntyvän yhteiskunnan kannalta perusteltu kehityssuunta.

Koronakaamos alkaa joulukuussa 2020. Koronaluvut nousevat ennätyslukemiin ja ankaria rajoituksia säädetään. Julkisia tiloja suljetaan, koulut ja muut oppilaitokset siirtyvät etäopetukseen. Rajoituksista kärsivät varsinkin ravintolat sekä erilaiset kulttuuritilaisuudet ja urheilutapahtumat. Kansainvälisessä vertailussa Suomen tilanne on kuitenkin vielä suhteellisen hyvä. Ilmaantuvuus 100 000 asukasta kohden kahden viikon aikana on Suomessa 108, kun se esimerkiksi Belgiassa on lähes 300 ja Britanniassa 326. Samoin koronakuolemia on Suomessa vähemmän kuin monessa muussa maassa. Vuoden lopussa alkaa näkyä valoa koronatunnelin päässä, sillä ensimmäiset rokotukset annetaan Suomessa 28.12.2020.

Tammikuussa alkaa toinen koronavuosi. Ensimmäinen koronakuolema Kiinassa vahvistettiin tammikuussa 2020. Tosin se ei ilmeisesti ollut ensimmäinen. Vaikka koronakuolemia on maailmassa ja Suomessa edelleen runsaasti, ne ovat jotenkin arkipäiväistyneet. Pandemiasta on tullut osa tavallista elämää. Mutta Yhdysvalloissa tapahtuu jotain, joka ainakin hetkeksi syrjäyttää kiinnostuksen koronaan. Loppiaisena joukko Donald Trumpin kannattajia hyökkää kongressiin, jossa ollaan vahvistamassa Joe Bidenin voittoa presidentinvaalissa. Miten tällaista voi tapahtua Yhdysvalloissa, jota pidetään demokratian kehtona? Vanhuustutkijan silmät avautuvat nyt toisenlaiselle Amerikalle, jota hän ei ole aikaisemmin huomannut, vaikka on käynyt maassa lähes vuosittain 30 vuoden ajan.

Maaliskuussa iske kolmas korona-aalto. Koronaluvut nousevat jyrkästi. Monet rajoitukset palaavat. Koronaan liittyviä uusia kysymyksiä nousee esiin. Miten testataan maahan tulijat? Pitääkö ryhmäliikunta lopettaa? Kenellä

on päätösvalta? Kuka maksaa? Kunnallisvaalit siirretään kesäkuuhun. Vanhuustutkijaltakin alkaa kärsivällisyys loppua, kun aina vain kehoitetaan pitämään turvavälejä, käyttämään maskia ja pesemään käsiä. Huhtikuussa Jylhä pohtii, koronan lisäksi, vielä kerran ikärajojen merkitystä ja korostaa, että on monia perusteita sille, että ”ikäntyneiden” (65 vuotta täytäneet) ryhmästä alettaisiin ajatella uudella tavalla. Nykyisessä ja etenkin huomisen yhteiskunnassa on entistä enemmän vanhoja ja vähemmän lapsia. Yhteiskunnan on syytä muuttaa toimintansa ja lakinsa tämän tosiasian mukaisiksi.

Kirjan viimeisellä sivulla tutkija kertoo jäävänsä kokopäivätoimisesta professuurista eläkkeelle täysin palvelleena heinäkuun loppuun 2021; tosin hän jatkaa vielä osa-aikaisena. Samalla hän toivottaa tervetulleiksi seuraajansa Anu Sirenin ja apulaisprofessori Jenni Kulmalan todeten, että hänen tärkein tehtävänsä näiden nuorien tutkijoiden suhteen on pysyä pois tieltä.

Päiväkirjamainen esitystapa mahdollistaa niin maailmanpoliittisten kuin Suomenkin tapahtumien liittäminen tutkijan elämään. Tämän Jylhä tekee varsin taitavasti. Sijansa saavat niin Yhdysvaltojen presidentinvaalit kuin Suomen eläkepoliittiset ratkaisut, ja tietysti koronatilanteen kehittymistä seurataan herkeämättä. Esimerkiksi kuvaus Yhdysvaltojen presidentinvaalin ääntenlaskennan etenemisestä on kuin jännitysnäytelmä parhaimmillaan.

Tämän tyyppisen kirjan ongelma saattaa olla sen ajankohtaisuus. Se voi vanhentua yllättävän nopeasti. Vaikka Marja Jylhän kirjassa on kohtia, joista aika on jo ajanut ohi, on se edelleen ajankohtainen. Kirjasta löytyy runsaasti mielenkiintoisia tutkimustuloksia, oivalluksia ja mielipiteitä, jotka oikeastaan jokaisen vanhenemisesta ja vanhuksista kiinnostuneen pitäisi lukea.

Pertti Pohjolainen

Gerontologian dosentti
Tampereen yliopisto